

Bihaç'ta Fethiye Camii

tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması ile Avusturya-Macaristan bütün Bosna-Hersek'i ve o zaman nüfusunun büyük çoğunluğu müslüman olan Bihaç'ı ilhak etme hakkı elde etti. Fakat Bihaç'ta direnişle karşılaştı, ancak 18 Eylül 1878'de Avusturya-Macaristan ordusu General Wilhelm Freiherr von Reinländer komutasında Bihaç'ı almayı başardı. Kale ile şehri birleştirmek için 1888'de surların yıkımına başlandı. Ortaçağ temelleri üzerine inşa edilen dört kuleli kaleden günümüze yalnız Kaptan Kulesi adıyla anılan kule kalmıştır. Nüfusunun 1910'da 8370'e ulaşması şehrin geliştiğini gösterir. I. Dünya Savaşı'nın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Bihaç 1929'dan itibaren, Yugoslavya Krallığı adını alacak olan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na geçti. Bu dönemde Bihaç, Vrbas Banlığı'nın idarî, ekonomik, eğitim ve sağlık merkeziydi.

II. Dünya Savaşı sırasında Alman kuvvetleri 13 Nisan 1941'de Bihaç'a saldırdı ve Bihaç, Almanya ile müttefik Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin toprağı oldu. Ancak işgalden hemen sonra şehirde ve çevresinde direnişler başladı; partizanlar Nisan 1942'de şehri geri alıp Bihaç Cumhuriyeti'ni ilân etti. Tito'nun yönetimi altındaki

Yugoslav hükümetinin temelini teşkil edecek olan Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi 26-27 Kasım 1942'de Bihaç'ta toplandı. 29 Ocak 1943'te Alman birlikleri yeniden Bihaç'ı işgal etti ve bu işgal 28 Mart 1945'te Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu tarafından kurtarılmaya kadar sürdü.

Komünist Yugoslavya Demokratik Federal Cumhuriyeti döneminde (1945-1991) Bihaç il merkezi olarak yeni kurulan Bosna-Hersek Sosyalist Cumhuriyeti'ne dahil oldu, Kuzeybatı Bosna'nın idarî ve ekonomik merkezi halinde gelişti. Bosna-Hersek 5 Nisan 1992'de bağımsızlığını kazandı; ancak Sırp'larla Boşnak ve Hırvatlar arasındaki etnik çekişmeler 1992-1995 arasında süren Bosna savaşında zirveye ulaştı. Bu dönemde Bihaç ve yöresi Sırp militanları (Sırp Cumhuriyeti ordusu) tarafından çevrelenmiş korumalı bölgeye dönüştürülse de savaş süresince burası Bosna hükümet birliklerinin kontrolünde ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün korumasında güvenli bir bölge olarak kaldı. 1995 yazında Bihaç bölgesinde yaklaşık 150.000 sığınmacı ağır silâhlarla donatılmış Sırp'ların kuşatması altındaydı. Uluslar arası gözlemciler Srebrenica katliamından sonra bunu insanî bir felâket olarak değerlendirdi. 4 Ağustos'ta Sırp'lar'a karşı Hırvat Ordusu'nun saldırısı başladı, bunun neticesinde Krajna Sırp Cumhuriyeti'ne son verildi ve Bihaç da kurtuldu. Hırvat ve Bosna güçlerinin başarısı sonucunda birkaç hafta içinde Batı Bosna, Bosna-Hırvat Federasyonu'nun eline geçti, Bihaç da yeniden Bosna ile birleşti. Günümüzde Bihaç kalabalık nüfusuyla bir sanayi şehri konumundadır. Tarım sektörü başlıca ekonomik faaliyeti oluşturur. Kentteki Bihaç Üniversitesi 1997'de açılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri: 1516-1919 (haz. İsmet Demir v.dğr.), Ankara 1992, s. 31, 59, 120, 121, 233, 234; Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), VI, 323; R. Lopašić, *Bihaç i Bihačka Krajina. Mjestoposne i poviestne crtiće*, Zagreb 1890; L. Bencze, *Bosznia és Hercegovina okkupációja 1878-ban*, Budapest 1987, s. 191-221; L. Szita – G. Seewann, *A legnagyobb győzelem: Dokumentumok az 1697, Pécs-Szigetvár 1997*, s. 110-121, 187-190, 193, 201, 239-249, 255, 259, 282, 284; G. Pálffy, *A 16. század története*, Budapest 2000, s. 45, 47, 67, 179, 185; Džafer Mahmutović, *Stari Bihaç (1260-1940)*, Bihaç 2001; Adnan Alijagić, *Der Kampf um Bihaç. Ein wichtiger Kriegsschauplatz und seine Besonderheiten 1992-1995. Diplomarbeit*, Graz 2007; M. Koller, "Bosnia and Hercegovina", *Encyclopedia of the Ottoman Empire* (ed. G. Ágoston – B. Masters), New York 2009, s. 91-93; R. Carlton – A. Rushworth, "The Krajina Projekt: Exploring the Ottoman-Habsburg Borderland",

The Frontiers of the Ottoman World (ed. A. C. S. Peacock), Oxford 2009, s. 403-430; Admir Mulaosmanović, *Bihačka Krajina 1971.-1991.*, Sarajevo 2010; F. Otto Roth, "Wihitsch und Weitschawar: Zum Verantwortungsbewußtsein der adeligen Landstände Innerösterreichs in Gesinnung und Tat im türkischen 'Friedensjahr' 1578", *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, sy. 60, Graz 1969, s. 199-275; sy. 61 (1970), s. 151-214; M. Kruhek, "Die Grenzen des Königreichs Kroatien in den internationalen Staatsverträgen vom Frieden von Zsitva-Torok 1606 bis zum Frieden von Sistowa 1791", *Review of Croatian History*, I/1, Zagreb 2005, s. 29-71.

Hajnalka Tóth

BİHBEHÂNÎ, Muhammed

(محمد بهبهانی)

Âyetullah Seyyid Muhammed
b. Abdillâh
b. İsmâil Bihbehânî
(1874-1963)

İranlı Şii müctehidi ve dini lider.

9 Cemâziyelâhîr 1291 (24 Temmuz 1874) tarihinde Tahran'da doğdu. İmam Mûsâ Kâzım'ın soyundan Bahreynli Âl-i Garîfî hânedanına mensup olan babası Âyetullah Seyyid Abdullah Bihbehânî, İran meşrutiyet hareketinin en önemli liderlerindendi. Seyyid Muhammed, ilk eğitimini babasından aldıktan sonra Mirza Ebû'l-Hasan Cilve'den felsefe ve akîl ilimleri okudu. Ardından yedi yıl boyunca Âyetullah Mirza Hasan Âştîyânî'nin fıkıh ve usul derslerini takip etti. Âştîyânî'nin vefatı üzerine Irak bölgesi âlimlerinin derslerine katıldı. Necef'te Ahund Molla diye tanınan Muhammed Kâzım-ı Horasânî'den ders aldı. Tahsilini tamamlayarak ictihad mertebesine ulaştı ve dönemin merci-i taklîd âlimlerinden biri oldu. Tahran'a dönünce devlet adamları nezdinde büyük itibar ve güven kazandı. Siyasî faaliyetlerinde babasına yardım etti, sosyal ve siyasal gelişmelerde önemli rol oynadı. 1906 İran meşrutiyet hareketinde adı geçse de siyasal sistemin dönüşümünde katkısı azımsanmayacak din bilginlerinden biriydi. 1908'de Muhammed Ali Şah'ın I. Meşrutiyet'i sona erdiren meclisi bombalatması olayı sırasında ciddi derecede yaralandı. Ertesi yıl şahın istibdat yönetiminin yıkılıp meclisin tekrar açılmasının ardından Bihbehânî meclis yasalarnı denetleyen müctehidler arasında yer aldı. İkinci mecliste Tahran temsilcisi olarak Demokratiyün grubuna karşı İtidâliyün'un safında siyasete devam etti. Babasının 1910'da öldürülmesinden

Muhammed
Bihbehâni

sonra itibarı daha da arttı. 1923'te Irak hükümeti ve İngilizler'in emriyle Atebât ulemâsının sürgün edilmesine karşı çıktı. Ertesi yıl kurucu meclis üyeliğine seçildi. Rızâ Şah Pehlevî'nin (1925-1941) saltanatının sonuna kadar sarayla olan iyi ilişkisi sürmekle birlikte önemli bir sosyal faaliyete katılmadığı görülmektedir. Bihbehâni, 1945'te Tahran cuma imamıyla birlikte ülkenin işgaline son verilmesi için Sovyet, İngiliz ve Amerika elçiliklerine hitaben ortak bir deklarasyon yayımladı.

Muhammed Rızâ Şah Pehlevî döneminde de (1941-1979) önemli dinî liderlerden biri olarak bir taraftan halk katındaki siyasal ve sosyal nüfuzu, diğer taraftan saraydaki itibarı sayesinde önemli konularda danışma ve ara buluculuk mevkinde bulunmaya devam etti. 1948'de on dört müctehidle beraber kadınların kamusal alanlarda tesettüre riayet etmeden dolaşmalarının haram olduğuna dair yayımlanan bir fetvayı imzaladı. Ardından dönemin başbakanı İbrâhim Hakîmî, Bihbehâni'den baş örtüsü takmayan kadınlara karşı hoşgörülü davranılması ve herhangi bir saldırıda bulunulmaması yönünde halkı ikna etmesini istedi. Benzer bir ara buluculuğu da 1952'de Musaddık hükümetinin kadınlara verdiği oy hakkıyla ilgili önergeyi dinî çevrelerin tepkisi üzerine geri çekmesinde görüldü. 1953 yılında Başbakan Musaddık'ın petrolü millileştirme hareketini destekledi, ona karşı ılımlı ve dengeli bir siyaset izledi. Ancak bir süre sonra, Musaddık'ın şah karşıtı politikaları ve Meclis-i Şûrâ-yı Millî Başkanı Âyetullah Kâşânî ile arasının açılması üzerine Bihbehâni başbakanı olan güvenini kaybetti. Âyetullah Burûcirdî ile birlikte 1953 Ağustosunda Musaddık'ın bir darbe ile düşürülmesinde önemli rol oynadı. Musaddık'a karşı şahın ve Amerika'nın yanında yer almasının temelinde Musaddık'ın başını çektiği Cephe-i Millî'nin komünist Tudeh Partisi'ne olan yakınlığının bulunduğu söylenir.

1953 ile 1955 arasında Bihbehâni adı İran kamuoyunda en fazla öne çıkan isimlerdendi. Bir ara ülke dışına çıkmak zorunda kalan şahın geri dönmesinde etkin rol oynadı. Şaha bir telgraf göndererek alkollü içkilerin üretimi ve satışının yasaklanması için yeni başbakan Fazlullah Zâhidî'nin verdiği sözü tutmasını istedi. Şah böyle bir yasak yanlısı olmasa bile bu talebi saygıyla karşıladı. Böylece ulemâ-devlet ilişkilerinde karşılıklı tâvizlerle bir denge oluşturuldu. Başta Bihbehâni olmak üzere ulemânın desteğiyle dönemin radikal örgütlerinden Fedâiyân-ı İslâm çokertildi ve komünist Tudeh Partisi etkisiz hale getirildi. Bihbehâni, Türkiye ve Irak'ın da katıldığı Bağdat Pak-tı'nı bir barış pak-tı olarak değerlendirip hükümetin bu konudaki dış politikasını destekledi. Bahâller'in faaliyetlerine karşı halkın duyduğu tepki üzerine 1955'te Bahâî dinî merkezlerinin kapatılmasında da şah nezdinde etkili oldu. Ancak 1958'de Bihbehâni'nin hükümetle ilişkileri bozulmaya başladı. Bihbehâni o yıl senatoda kadınlara oy hakkı verilmesini savunanları kınadı. 1962'ye kadar bu sorunun peşini bırakmadı. Hükümete karşı diğer bir muhalefeti de yeni toprak yasası konusundaydı. Bu arada Âyetullah Burûcirdî de ona toprakların sınırlandırılmasının İslâm hukukuna aykırı olduğunu belirten açık bir mektup yollayarak kendisini desteklediğini belirtti. Bihbehâni 1963'te Muhammed Rızâ Şah Pehlevî'nin bir referandumla uygulamaya koyduğu, "Ak Devrim" diye anılan reform programı konusunda başbakanı bir yazı gönderip devletin vakıf arazilerini bölmekten vazgeçmesini istedi. Şahın Ak Devrim'ine karşı çıkan Âyetullah Humeyni, toprak reformu konusunda referandum yapılmasını haram saydığı bir sırada Bihbehâni de Âyetullah Seyyid Ahmed Hânsârî'nin yanında yer alarak referandumu haram sayan fetvasına destek verdi. Böylece sarayın tepkisini daha fazla çekmeye başlayan Bihbehâni'nin oğlunun meclise girmesi engellendi. Bihbehâni 12 Kasım 1963'te vefat etti, naaşı Irak'a götürülerek Necef'te defnedildi. Vefat ettiği tarih devlet tarafından resmî yas günü ilân edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Shahrough Akhavi, *Religion and Politics in Contemporary Iran: Clergy-State Relations in the Pahlavi Period*, Albany 1980, s. 63, 69, 74-75, 77; *A'yânü's-Şî'a*, IX, 389; Mehdî Melikzâde, *Târih-i İnkılâb-ı Meşrûtiyyet-i İrân*, Tahran 1363 hş., IV-V, 724, 823; Muhammed Hırzûddin, *Ma'ârifü'r-ricâl* (nşr. M. Hüseyin Hırzûddin), Kum 1405, II, 18; Muhammed Cernâdekâni, *'Ulemâ-yi Büzürg-i Şî'a: Ez Küleyni tâ Humeyni*, Kum 1364 hş., s. 337; Hüseyin Mekki, *Târih-i Bist Sâle-i İrân*, Tahran 1374 hş., V, 484-488;

Mahmûd Tulû, *Bâzigerân-ı 'Asr-ı Pehlevî: Ez Furûğî tâ Ferdüst*, Tahran 1374 hş., I, 402, 435, 460, 463, 467; Gulâmrızâ Necâti, *Muşaddık: Sâlhâ-yi Mübâreze ve Muşkâvet*, Tahran 1378 hş., s. 161, 517; Müslim Abbâsî, "Şerh-i Hâl-i Seyyid Muhammed Bihbehâni ez Lâbelâ-yı Nevstârâh ve Koftârâh-yı Târihî", *Maqâlât-ı Yâd*, sy. 93-94, Tahran 1388 hş., s. 114-153; Mansûre Celâdeti, "Fa'âliyethâ-yi Siyâsî-yi Âyetullah Seyyid Muhammed Bihbehâni", *Yâd-ı Eyyâm*, sy. 58, Tahran 1389 hş., s. 6; Hamid Algar, "Behbahâni, Ayatollah Moḥammad", *Elr.*, IV, 96-97; M. Kâzım Âsâyiştaleb Tûsî, "Bihbehâni Seyyid Muhammed", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1377 hş., IV, 764-767; Robert Gleave, "al-Bihbahâni, Âyatallah Moḥammad", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2009, fas. 3, s. 170-172.

RIZA KURTULUŞ

BİLÂDÎ, Âtik b. Gays

(عاتق بن غيث البلادي)

Âtik b. Gays b. Züveyyir
b. Zâyir el-Bilâdî el-Harbî el-Mekki
(1934-2010)

Arap yarımadasının
kültür ve medeniyetine dair
çalışmalarıyla tanınan
âlim, seyyah.

19 Ocak 1934 tarihinde Mekke'nin kuzeyinde bulunan Huleys muhafazasının yakınındaki Misr adlı bâdiyede doğdu ve çocukluğu burada geçti. Benî Harb'in Bilâd koluna mensuptur. İlk hocası bâdiyede hayvancılıkla uğraşan, kıssahan, nesp âlimi ve şair olarak tanınan babasıdır. 1945'te babasının vefatının ardından Mekke'ye yerleşti. Bir taraftan medreseye devam ederken diğer taraftan Mescid-i Harâm'daki ders halkalarına katıldı. Medreseden mezun olunca Tâif'e giderek piyade okuluna kaydoldu (1953). Bu okulu bitirdikten (1956) hemen sonra, Süveyş krizi esnasında Suudi Arabistan tarafından Ürdün ordusunu takviye için gönderilen birlikler içinde yer aldı. Ürdün'de kaldığı iki yıl boyunca bölgeyi tanımaya ve askerlik tecrübelerini arttırmaya yönelik seyahat ve incelemelerde bulundu. Dârü Ammân el-Âlî Enstitüsü'nün gazetecilik bölümünü bitirdi. 1968'den itibaren *el-Menhel* ve *el-'Arab* başta olmak üzere çeşitli dergilerde makaleler yazmaya başladı. Suudi Arabistan ordusunda albaylık rütbesine kadar yükseldi (1974). Bu arada Riyad Dil Enstitüsü'ne ve kurslara devam ederek İngilizce'yi öğrendi. 1977'de kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. 1979'da Mekke Yayınevi'ni kurdu. Gazetecilik, ilmî araştırma, kitap telifi ve yayıncılıkla uğraştı. 15 Şubat 2010 tarihinde Mekke'de vefat etti,